

GIUSEPPE PROFETA, LETERATURA POPOLARE E LETTERATURA DIA-
LETTALE. Con un saggio sulla poes. a di Modesto Della Porta e sui canti nuziali
abruzzesi. Teramo 1962.

Knjiga »Narodna književnost i dijalektalna književnost s jednim ogledom o
pjesništvu Modesta Della Porte i s jednim o prvim pjesmama u Abruzzima«
G. Profeta, asistenta Instituta za modernu filologiju sveučilišta u Aquili (pok-
rajina Abruzzi) dijeli se na dva dijela.

Jedan je dio posvećen tradicionalnoj književnosti, a drugi književnosti koja je
napisana u narječju. Samo što ova dva dijela obuhvaćaju i pojedine cijelosti koje
stoje za se i pored toga što pripadaju jednom od tih dijelova, kako se vidi i u sa-
mom podnaslovu knjige, u kome se spominje ogled o poeziji Modesta Della Porte
i studija o pirnim narodnim pjesmama u Abruzzima, a posebno o oproštajnoj pjesmi
toga žanra. Dijelu, koji je posvećen narodnoj književnosti, pripadao bi i posljednji
prilog u knjizi »Narodne priče« u kojemu je Profeta posljuje veoma kratka uvoda
donio jednu priču, sedam pripovjedaka sakralnog sadržaja i dvije basne.

Za proučavača književnoga folklor a svakako će biti najzanimljiviji prvi dio
(Narodna književnost) koji se djeli na četiri poglavlja: »Opća pitanja«, »Narodna
poezija«, »Narodna novelistika« i »Poslovice i zagonetke«. Prije nego što kažemo ne-
koliko riječi o tim poglavljima moramo naglasiti da Profetino djelo ima u prvom
redu popularizatorsku, pedagošku namjenu, ali to njega nije spriječilo da, iznoseći
tuda mišljenja i iskustva, i sam ne načne neka važna pitanja i ne dođe do valjanih
zaključaka. No i tamo gdje prepričava — dakako na kritičan način — tuđe stavove
i mišljenja, on je jednako privlačan, jer ih sve prožima svojim žv. im zanimanjem
koje vrlo brzo prelazi i na onoga koji ih prati.

Tako nas, npr., odmah u poglavlju »Opća pitanja«, odnosno u prvom odjeljku
toga poglavlja »Što je narodna književnost« Profeta podsjeća na ono što je iznio
o narodnoj književnosti Pio Rajna, čuveni talijanski filolog na kongresu koji je
održan god. 1929. u Firenzi, a bio posvećen narodnom stvaralaštvu. Pio Rajna se,
naime, tom zgodom bio dodirnuo, među ostalim, i toga kako riječ »literatura« već
sadrži u sebi zamisao da su riječ i razgovor upotrebljeni na umjetnički način. A kad
je tako, onda mi ne možemo bilo koji razgovor među dvjema osobama smatrati
književnošću, niti možemo književnošću smatrati neki obični saobraćaj dviju osoba
s pomoću pisama. S druge strane, u riječ »narodna« čini se kao da je pojam »umjet-
ničkoga« isključen i da na njegovo mjesto treba da dođe nešto što znači spontanost,
prirodnost neposrednost i ne samo to nego čini se da se te oznake ne mogu pridati
jednoj obrazovanoj osobi nego kolektivu koji je sasvim ili gotovo lišen kulture.

Međutim, kad se ova prividna suprotnost produbi, dolazi se do zaključka da je u
svakoj književnoj manifestaciji² količina umjetničkoga daleko od toga da bude kon-
stantna te da se djelić umjetničkoga može naći i u najjednostavnijim i najsvakidaš-
nijem izražavanju, samo ako je autor osjetio potrebu da stvori nešto drugo nego
je zgotjan familijarni razgovor, premda je težio za tim da to preobraz i konzervira.
Eto zbog toga ne možemo nijekati prisutnost umjetničkoga, pa makar i u najčednijim
omjerima, i u najjednostavnijim očitovanjima narodne književnosti. Svi su priznali
da nešto umjetničkoga, pa i onoga najelementarnijega, posjeduju priproste popijevke,
zatim uspavanke što ih majke pjevaju svojoj djeci, pa brojalice koje prate dječje
igre, poslovice itd.

Poslije toga priča nam dalje Profeta kako je Rajna podvrgao analizi talijansku
poslovicu koja otprilike odgovara onoj našoj »Bog ne plaća svake subote« i utvrdio
kako ona na prvi pogled, zbog toga što je tako jednostavna, izgleda kao da u sebi
nema ništa umjetničkoga, a međutim, ta je poslovice proizišla iz jednoga tako rafini-
ranoga misaonog postupka da bi se gotovo moglo početi sumnjati da nije pravi na-
rodni produkt.

Nakon ovih razlaganja ne čudimo se što Pio Rajna, prema Profetinu pričanju,
posluživši se igrom riječi, narodnu književnost naziva i »literaturom neknjiževni-
ka«.

¹ Možda bi na ovome mjestu bilo bolje reći »pučka«.

² Bolje bi bilo možda reći »u svakoj manifestaciji pisane književnosti«.

Tu razliku o literarnoj vrijednosti između produkata pisane i usmene književ-
nosti s kojom se — kako smo vidjeli — mučio i P. o Rajna, po Profetinu sudu
najuspjelije je riješio B. Croce kad je kazao da se razlika između tih dviju književ-
nosti sastoji samo u psihološkom tonu i osjećajnosti, koja da je u usmenoj jed-
nostavna, a u pisanoj složena, a inače kad su im djela uspjela, onda da je i jedna i
druga književnost u svojoj biti, bez obzira na način kako je iskazana, jednako po-
ezija i predstavlja istu nasladu za onoga koji je konzumira. O ovom valjanom
Croceovu sudu Profeta piše u odjeljku »Narodna književnost i folklor«.

U drugom odjeljku, »Praktičnoj funkciji narodne književnosti«, Profeta najviše
govori o nekim uspješnim formulacijama Paola Toschija u vezi s praktičnom djelat-
nošću narodne književnosti.

U četvrtom odjeljku »Narodna književnost i umjetna književnost« talijanski
književni folklorist piše o tome kako se pun interes za tradicionalnu književnost
javio tek u doba romantike, ali kako je u Italiji razlika između umjetne književnosti
i pučke bila jako velika, kako je prva stvorila veoma reprezentativna djela i kako se
pučka dugo tretirala kao pepeljuga prve, a do stapanja jedne i druge u jednu cje-
linu, kao što se dogodilo u drugih nekih naroda, da u Italiji nije nikad došlo.

Nadalje doznajemo iz ove Profetine knjige da — iako su se u Italiji javili
dosta kasno sakupljači i objavljivači narodne poezije (među prvima je bio N. Tom-
maseo, god. 1841—42)—svejedno je već god. 1877. E. Ruberit objavio djelo »Storia
della poesia popolare italiana« (»Povijest talijanske narodne poezije«). A mi je u Hr-
vatskoj nemamo još ni danas, uza sve to što je narodna poezija od grala u nas mnogo
veću ulogu nego talijanska pučka u Italiji.

Osobito je bogato podacima i prikazom pojedinih teorija čuvenih proučavatelja
književnoga folklor a poglavlje »Narodna poezija«, a posebno je vrijedna u njemu i ona
strana (23) na kojoj se govori o velikoj vrijednosti koju imaju za narodnu književ-
nost varijante pojedinih narodnih pjesama. S mnogo privlačnih naznaka i podataka
pisano je i poglavlje posvećeno narodnoj novelistici, kao i ono kojemu su glavni
sadržaj poslovice i zagonetke. Odmah u početku toga poglavlja Profeta nam daje
jednu veoma uspjelu definiciju: »Dio je narodne književnosti i poslovice; oštromni
kratki sastavak koji se nalazi na ustima svih i koji zatvara u sebi pravilo, propis,
savjet, uzrečicu itd.« Profeta piše i o velikoj književnoj vrijednosti koju posjeduju
zagonetke, a pogotovo o obilju metafora u njima,³ pa o tome kako su one nekada
služile za ispitivanje nečije inteligencije (kao donekle u naše vrijeme različiti testovi).

Iz ove Profetine knjige doznajemo i to da su u suvremenoj talijanskoj knji-
ževnosti P. P. Pasolini i Italo Calvino, prvi pjesnik, a drugi pripovjedač, objavili
dvije knjige s područja književnoga folklor a; prvi antologiju talijanske narodne
poezije, a drugi antologiju talijanske narodne pripovijetke.

Svakako Profetina vrijednost kao proučavatelja talijanske folklorne književ-
nosti najviše dolazi do izražaja u poglavlju »O pirnim narodnim pjesmama u Abruz-
zima« gdje on strpljivo analizira 34 varijante jednoga svadbenog motiva. Nekima
od tih varijanata Profeta je priložio i notne zapise. Profetina fina zapažacka moć
kad piše općenito o poeziji, uspjelo se ostvarila i na stranama koje su posvećene
pjesniku-brijaču Modesti Della Porti, čiji su radovi, i pored Portine osobne note,
po svojoj popularnosti među malim svijetom, a da pri tom budu privlačne i naj-
obrazovnijim krugovima, nalik u mnogočemu na produkte narodne poezije, jer kako
ispravno piše Profeta: »Nema ni jednoga stanja, ni jedne riječi, ni jednog događaja
koji bi nas naveo na misao da je to nešto što nije u skladu s narodom, i da nije u
savršenoj harmoniji sa životom svijeta varošica i sela«.

³ I Stanislav Šimić je u nas, apstrahirajući njegov uobičajeni polemički ton,
oštromno zapažao kako je velika vrijednost i naših narodnih zagonetaka i naših
lirskih narodnih pjesama kad je pisao: »Jezik narodne zagonetke i lirске narodne
pjesme spodobniji je da se teoretički proučava kako jezik postaje poezijom, negoli
je jezik, ne dobre, već slavne hrvatske umjetničke poezije. O lirskom jeziku, o pro-
nalasku unutarnjeg sklada između riječi i ujedno i vanjskoga sklada između njih,
u nas smatraju da je igrarija riječima, dakle da je nešto čime se čovjek bavljao«.
(Vidi St. Šimić, »Zapisi o poeziji« u publikaciji: »Slika i zvuk suvremene poezije«.
II jugoslavenski festival poezije, Likos, Zagreb, 1958, str. 53.)

Među proznim radovima koje je Profeta objavio pod naslovom »Narodne priče« posebno se ističe svojom vrijednošću ona koja se zove »Strašilo« a po svom je sadržaju nalik na glasovitu »Crvenkapicu«.

Na kraju ovoga prikaza još bismo htjeli istaknuti kako je Profetina rečenica u ovoj knjizi jasna, fino građena i kako po toj svojoj jasnoći odudara od stanovitoga muteža koji je posljednjih godina zahvatio i jedan dio talijanske književne kritike, kao da u njoj nisu još jučer djelovali, među ostalima, B. Croce i P. Pancrazi, a danas još djeluju E. Cecchi i E. Falqui.

Olinko Delorko

ZMAGA KUMER, BALADA O NEVESTI DETOMORILKI. SAZU, Dela 17, Institut za slovensko narodopisje 6, Ljubljana 1963.

Jasna struktura djela u cjelini i sistematičnost u mirnomu, bogato dokumentiranom izlaganju tematike odlikuju ovu značajnu monografiju. Ona obrađuje baladu o djevojci, neudatoj majci koja ubija svoj vlastiti porod da bi se mogla udati s djevojačkim vijencem na glavi. Na samoj svadbi razotkriva je jedno od njezine ubijene ili izložene djece. Nevjesta pozivlje nadnaravne sile da dokažu njezinu nevinost i svojom drskošću doživljava strašnu propast. Knjiga (od 126 str.) iscrpno zahvaća u opsežno gradivo prvenstveno iz srednje Evrope. Donosi u cjelini upotrebijenu slovensku građu, 64 varijante sa 47 motnih primjera napjeva.

Autorica najprije daje pregled različitih obrazaca balade o čedomorki kod različitih evropskih naroda, onda prelazi na iscrpnu bibliografiju varijanata balade o nevesti-čedomorki. Prema nalazištima ove balade bibliografija zahvaća sve pokrajine Slovenije, iz Hrvatske navodi Hrvatsko zagorje, Međimurje i Gradišćanske Hrvate (iz zbirke dra V. Žganca, Zagreb 1950, 1952 (i 1924), iz Kurelčevih Jački, Zagreb 1871) i varijantu Lužičkih Srba, ukupno 77 brojeva. Preostala 93 broja odnose se samo na njemačko etničko područje i njihove nekadašnje »jezične otoke« (Sprachinseln) kod drugih naroda, naročito na bivša njemačka sela u okolici Kočevja.

U nastavku Z. Kumer komparativno potanje analizira četiri osnovna prizora, zajednička svim varijantama iz spomenutih područja i to: 1. pastir nalazi ili susreće dijete; 2. dijete razotkriva tko mu je majka (pastireva sestra); 3. na svadbi dijete otkriva nevjestin, majčin zločin; 4. nevjestina kazna.

Posebno poglavlje zauzimaju napjevi slovenskih varijanata. Autorica pokazuje da je današnji oblik napjeva razvojno mlađi, premda u nekim varijantama sadržava elemente starijih formi. Tako upozorava na mali ambitus č. kvarte u var. br. 22 koja podsjeća na melodije neodređenog tonaliteta. Na starost nekih napjeva (br. 13, 62 i 63) upućuju i njihove dvodijelne melostrofe. Posebno je zanimljiva dvodijelna melostrofa broja 36, sastavljena od 2 melostiha od 3 trodijelna takta, gdje se trodijelnost melostiha poklapa s tzv. »trodelnim osmercem« -vv-v-vv, po mišljenju I. Grafenauera najstarijim slovenskim metričkim obrascem »pripovedne dolge vrstice«.

Kako je težište rasprave ipak na tekstu balade, autorica je vjerojatno zato samo kratko spomenula srodnost napjeva iz Štajerske i Hrvatskog zagorja i bez posebno navedene dokumentacije utvrdila da se ni jedna njemačka varijanta ove balade ne pjeva prema slovenskim napjevima, premda je taj melodijski tip poznat u njemačkomu muzičkomu folkloru.

Rezultate svojih komparativnih analiza Z. Kumer povezuje s kritičkim osvrtom na dosad objavljenu literaturu o ovom predmetu i potanje raspravlja o odnosima slovenskih i njemačkih varijanata. Upozorava da i unutar iste teme postoje znatne razlike u motivici (npr. motiv srodstva s tragovima avunkulata u slovenskoj baladi) i pokazuje da slovenska balada sadržava čak i starije elemente od njemačke.

Još samo mala napomena. Kad čitam početak autoričina zaključivanja o postanku slovenske balade o čedomorki, ne mogu se složiti s posljednjim riječima ove rečenice: »Detomorilstvo nezakonske matere je kot pesemska pripovedna snov splošnočloveška in časovno neomejena«. Zar je majčino ubijanje vlastitoga djeteta koje je rođeno izvan braka činjenica baš svih vremena i vremenski neograničena, čak i za budućnost? — Z. Kumer potkrepljuje svoja izlaganja činjenicom što je 1956. u Esslingenu vođena rasprava protiv žene koja je ubila četvoro(!) svoje djece; autorica

aludira i na mnoge druge, doduše blaže slučajeve. — Smatram, međutim, da takve slučajeve zapravo još uvijek u većini slučajeva prouzrokuju stare predrasude i po njima formirani stavovi određenih okolina prema neudatoj majci, te da je tema ove pjesme uvjetovana društveno, a da nije izrazito općeljudska.

Jerko Bezić

INA-MARIA GREVERUS, SKANDINAVISCHES BALLADEN DES MITTELALTERS. Ausgewählt, übertragen und eräutert von... Rowohlt's Klassiker der Literatur und der Wissenschaft Nr. 143. Reinbek bei Hamburg 1963.

Sitna knjižica od 143 strane s ukusno oslikanim koricama (motiv je uzet iz legende sv. Stjepana kako je prikazana u skandinavskoj crkvi iz XIII stoljeća) može poslužiti kao dobar uvod u poznavanje nordijskih balada. Budući da je izašla u jubilarnoj godini braće Grimma, posvećena je uspomeni Wilhelma, koji je u svoje vrijeme izdao zbirku starodanskih junačkih pjesama, balada i priča.

Svega 37 pjesama razvrstano je u pet poglavlja: junačke balade, mitološke i čudesne, legendarne balade, viteške, historijske. Na početku svakog poglavlja autorica daje prikaz općih sadržajnih karakteristika dotične vrste, analizira značajnije motive i donosi oznaku pojedinih pjesama. Govoreći o junačkim baladama, I.-M. Greverus podupire mišljenje novijih istraživača da one nisu najstariji svjedoci nordijske baladne poezije — premda se to prema njihovim sadržajima čini — nego su nastale potkraj srednjega vijeka u Norveškoj, a tematiku su preuzele iz proznih priča koje su potekle iz starih nordijskih, francuskih i njemačkih epova. Zbog toga su one po idejama bliske staroj germanskoj poeziji, dok je poprište događaja srednjovjekovni viteški dvorac. Tragovi starih mitova odražuju se u baladama koje govore o tajinstvenim bićima i njihovu utjecaju na čovječju sudbinu. Na tom području balade se susreću s bajkama. Balade legendarnoga karaktera razmjerno su malobrojne. Autorica vidi uzrok toga u činjenici što su se u Skandinaviji počele zapisivati balade u doba protestantizma, tako da su samo rijetke legendarne balade ušle u plemićke pjesmarice. One su ostale u narodu sve do novijih zapisivača, ukoliko se s vremenom nisu zaboravile. Kao interesantne prikazane su viteške balade, jer su imale najmanje dodira, kako sa starim domaćim tako i sa stranim temama i prema tome pružaju najbolji uvid u život nordijskog plemstva u srednjem vijeku. One su najpotpuniji odraz plemićke kulture sjevera, jer su i potekle od plemićkih pjesnika. Ista se karakteristika može primijeniti i na historijske balade, samo što su njihovi junaci povijesna lica, a ne plod fantazije, kao u viteškim baladama.

Pregledavajući objavljene primjere, pitamo se, zašto su se zapravo i kod drugih evropskih naroda pjesme pripovjednog karaktera počele nazivati baladama. Ako uzmemo da je balada prvobitno bila pjesma uz ples, dok se, npr., naše pjevaju većinom u drugim zgodama, kao i kod drugih evropskih naroda, onda se nordijske balade baš po funkciji bitno razlikuju, pa ostale pripovjedne pjesme ne bi imale pravo na naziv balada. Niti možemo formu nordijskih balada — strofa s refrenom — uzeti za karakteristiku ove pjesničke vrste, jer se pojavljuje i u drugim pjesmama. Ako se u Skandinaviji legende i pjesme o viteškim avanturama ubrajaju među balade, zašto bismo naše s istom ili sličnom tematikom uključivali među pobožne, odnosno epske pjesme? I.-M. Greverus kaže na jednome mjestu u svojoj knjizi (str. 38) da je u baladi, kao poetskoj formi, riječ o čovjeku, o njegovim težnjama i nadama, o njegovoj sreći i nesreći te da su događaji samo vanjski izraz psihičkog. Zbog toga balada može zahvaćati različitu tematiku. Zar ne bismo mogli isto kazati i o nekim pjesmama koje se obično ne ubrajaju među balade? Postavlja se, dakle, pitanje definicije balade, a da u to ne miješamo teoriju književnosti, odnosno pitanje ne bi li bilo bolje govoriti samo o pripovjednim pjesmama u svim slučajevima gdje one nemaju istinite funkcije balade — pjesme uz ples? Inače se događa da pjesme s istom tematikom ubrajamo jedanput među epske, a neke njihove varijante među balade ili romance.

Prijevod je skandinavskih balada na njemački jezik, čini se, dobar: samo što se nije vodilo dovoljno računa o formi s obzirom na melodiju. Trebalo bi jasnije označiti refren, da čitalac odmah zna o čemu je riječ, kad vidi prvu i posljednju strofu redovito dulju. Za stručnjaka su od velike koristi napomene uz svaku pjesmu, jer upozoravaju ne samo na važne motive nego, osim tumačenja, donose i komparaciju